

Інформаційна довідка

Опублікована 31 березня 2021 року

НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗНИКНЕННЯ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ І МІСТІ СЕВАСТОПОЛІ (УКРАЇНА), ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

ГОЛОВНІ ВИСНОВКИ

1. З початку окупації Автономної Республіки Крим і міста Севастополя (Україна) (далі – «Крим»)¹ в 2014 році УВКПЛ задокументувало 43 випадки насильницького зникнення у Криму.
2. Насильницькі зникнення вчинялися здебільшого в формі викрадення; серед жертв – 39 чоловіків і 4 жінки.
3. Перший задокументований випадок насильницького зникнення мав місце 3 березня 2014 року, а найостанніший за часом – 23 травня 2018 року.
4. З 43 жертв насильницького зникнення 11 осіб (усі – чоловіки) залишаються зниклими безвісти, а один чоловік перебуває під вартою.
5. Насильницькі зникнення вчинялися, ймовірно, озброєними групами, такими як самооборона Криму і козацькі групи; представниками Федеральної служби безпеки Російської Федерації; іншими правоохоронними органами, зокрема поліцією Криму.
6. Викрадачі застосовували катування і жорстоке поводження з метою змусити жертв дати показання проти самих себе або свідчити проти інших, а також у якості помсти за їхню політичну позицію або зв'язок з політичними організаціями.
7. Жодна особа не була притягнута до відповідальності у зв'язку з будь-якими з насильницьких зникнень, а також за випадки катувань і жорстокого поводження, задокументованими УВКПЛ.

¹ Огляд системи норм міжнародного права в галузі прав людини і міжнародного гуманітарного права, застосованих до ситуації у Криму, наведено в доповіді УВКПЛ «Ситуація з правами людини в тимчасово окупованих Автономній Республіці Крим і місті Севастополі (Україна)» (далі – «перша доповідь УВКПЛ щодо Криму»), пп. 36-45, текст доступний за посиланням www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_EN.pdf.

Насильницьке зникнення є грубим і комплексним порушенням прав людини. По суті своїй воно означає позбавлення людини волі з подальшою відмовою визнати факт позбавлення волі або приховування інформації про подальшу долю цієї особи². Крім того, що насильницьке зникнення є порушенням саме по собі, воно часто порушує також інші права людини, зокрема право на визнання правосуб'єктності, права на свободу та особисту недоторканність і право не піддаватися катуванню чи жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Міжнародне право в галузі прав людини чітко встановлює, що нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на таких підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом³. Насильницьке зникнення розглядається як порушення прав людини, що триває до тих пір, поки не будуть з'ясовані доля і місцезнаходження зниклої особи⁴. Заборона викрадень і свавільного тримання під вартою має абсолютний характер і не допускає відступів⁵.

Крім міжнародного права в галузі прав людини, заборона насильницького зникнення є однією з норм звичаєвого міжнародного гуманітарного права⁶. Насильницьке зникнення порушує або створює ризик порушення цілої низки норм міжнародного гуманітарного права, перш за все заборону свавільного позбавлення волі⁷, заборону катувань та іншого жорстокого чи нелюдського поводження⁸ і заборону вбивства⁹. Обов'язок запобігати насильницьким зникненням доповнюється передбаченим у міжнародному гуманітарному праві зобов'язанням із реєстрації даних про осіб, позбавлених волі¹⁰.

Обов'язок розслідувати насильницькі зникнення і притягати винних до відповідальності є одним із невід'ємних елементів зобов'язань держави з забезпечення відповідальності. Зокрема, держави повинні проводити ретельне, ефективне, неупереджене розслідування у розумні строки, спроможне встановити винних та притягнути їх до відповідальності, а також забезпечити ефективний доступ родичів до процесу розслідування¹¹. Усі жертви

² Насильницьким зникненням вважається арешт, затримання, викрадення чи позбавлення волі в будь-якій іншій формі представниками держави чи особами або групами осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави, при подальшій відмові визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону. Див. ст. 2

Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень. Конвенція була ратифікована Україною в 2015 році. Хоча Російською Федерацією ця конвенція не ратифікована, заборона насильницьких зникнень є нормою звичаєвого міжнародного права й тому має обов'язкову силу для всіх держав. Крім того, порушення прав людини, пов'язані з насильницькими зникненнями, повною мірою закріплені у міжнародних конвенціях у галузі прав людини, ратифікованих Російською Федерацією, перш за все у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права.

³ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП), ст. 9(1).

⁴ Декларація про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, ст. 17, п. 1). Див. також Доповідь Робочої групи з насильницьких або недобровільних зникнень, A/HRC/16/48, ст. 39.

⁵ Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 29 (2001 рік) про відступи від положень Пакту в зв'язку з надзвичайним станом, п. 13.

⁶ Норма 99, База даних МКЧХ із звичаєвого міжнародного гуманітарного права. Як окупаційна держава в Криму, Російська Федерація зобов'язана дотримуватися положень міжнародного гуманітарного права. Крім того, широкомасштабні або систематичні насильницькі зникнення людей є злочином проти людяності. Див. Римський статут МКС, ст. 7(1)(і). Ані Україна, ані Російська Федерація не є учасниками Римського статуту. Україна прийняла юрисдикцію МКС щодо ймовірних злочинів, скоєних на її території у період із 21 листопада 2013 року до 22 лютого 2014 року і починаючи з 20 лютого 2014 року.

⁷ Норма 99, База даних МКЧХ із звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

⁸ Норма 90, База даних МКЧХ із звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

⁹ Норма 89, База даних МКЧХ із звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

¹⁰ Норма 123, База даних МКЧХ із звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

¹¹ Справа «Аслаханова та інші проти Росії» (Aslakhanova and others v. Russia), Рішення, Європейський суд з прав людини, 18 грудня 2012 року, [https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{"itemid":\["001-115657"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{); пп. 213-215, 234.

насильницького зникнення мають право на засіб правового захисту, відшкодування шкоди та швидку, справедливу і адекватну компенсацію¹². УВКПЛ відзначає існування прецеденту притягнення окупаційної держави до відповідальності за порушення права на свободу і недоторканність у зв'язку з непроведенням органами влади розслідування з метою встановлення долі та місцезнаходження осіб, зниклих безвісти на окупованій території¹³.

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Категорії зникнень

З початку окупації Криму в 2014 році¹⁴ УВКПЛ задокументувало 43 випадки насильницького зникнення в Криму¹⁵. Ці випадки були задокументовані шляхом інтерв'ю безпосередньо з жертвами, свідками та родичами жертв у поєднанні з консультаціями з правозахисниками, адвокатами і журналістами та аналізом документів, зокрема тих, що стосуються розслідування насильницьких зникнень, і відкритих джерел¹⁶. При кваліфікації того чи іншого випадку як насильницького зникнення, УВКПЛ керувалося визначенням, наведеним у Міжнародній конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень. Кожне зникнення, згадане у цій довідці, має три ключові характеристики: позбавлення людини волі¹⁷, можливе віднесення порушення на рахунок дій держави¹⁸ та приховування інформації про місцезнаходження і (або) долю зниклої особи¹⁹. Здебільшого 43 задокументовані випадки насильницького зникнення були скоєні у формі викрадення. В окремих випадках події починалися з нібито законного затримання на перших етапах позбавлення волі, але у кінцевому підсумку

¹² Ст. 8 і 24(4) Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень.

¹³ Справа «Кіпр проти Туреччини» (Cyprus v. Turkey), 25781/94, Рішення, Європейський суд з прав людини, 10 травня 2001 року, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59454>.

¹⁴ Огляд системи норм міжнародного права в галузі прав людини і міжнародного гуманітарного права, застосовних до ситуації у Криму, наведено в першій доповіді УВКПЛ щодо Криму, пп. 36-45, текст доступний за посиланням www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_EN.pdf.

¹⁵ Дані на 18 листопада 2020 року. Крім цієї основної групи випадків існує окрема категорія – затримані, депортовані до Російської Федерації за обставин, які вказують на те, що Російська Федерація вдається до практики приховування від родичів інформації про місцезнаходження затриманих під час такої депортації. Ці випадки не включені до загального числа задокументованих випадків через складнощі, пов'язані з перевіркою фактів та їх правовим аналізом. У таких випадках депортація зазвичай передбачала численні зупинки в різних пенітенціарних установах і слідчих ізоляторах по всій території Російської Федерації й могла тривати кілька тижнів. Така депортація порушує ст. 49 четвертої Женевської конвенції. Крім того, приховування від родичів даних про місцезнаходження і пункт призначення затриманої особи в процесі переведення до іншої пенітенціарної установи може бути прирівняне до насильницького зникнення. Див. Комітет із насильницьких зникнень, CED/C/10/D/1/2013, 12 квітня 2016 року, пп. 10.4–10.6.

¹⁶ Докладний опис методології, використовуваної УВКПЛ для документування порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права у Криму наведено у доповіді Генерального секретаря «Ситуація в галузі прав людини в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі, Україна», пп. 5-6, текст доступний за посиланням <https://digitallibrary.un.org/record/3885151>.

¹⁷ Здійснений аналіз не встановлював жодного точного мінімального строку позбавлення волі, за умови встановлення, виходячи з наявних фактів, вчинення винними дій з метою приховування місцезнаходження зниклої особи. Міжнародне право в галузі прав людини, зокрема Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, не встановлює жодного мінімального часового порогу позбавлення волі. Таким чином, тривалість зникнення у випадках, згаданих у цьому документі, коливається від менш ніж 24 годин до кількох років.

¹⁸ Див. рішення Європейського суду з прав людини у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» (Ukraine v. Russia (Re Crimea)), скарги №№ 20958/14 та 38334/15, 16 грудня 2020 року), в якому Суд постановив, що Російська Федерація здійснювала «ефективний контроль» над Кримом з 27 лютого 2014 року. Суд також надав «особливого значення прямому визнанню того, що...: російські військовослужбовці надали підтримку силам самооборони Криму» (п. 333).

¹⁹ Держава також має бути відповідальною за відмову визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклих осіб.

завершувались документально незафіксованим триманням під вартою та приховуванням даних про місцезнаходження жертви.

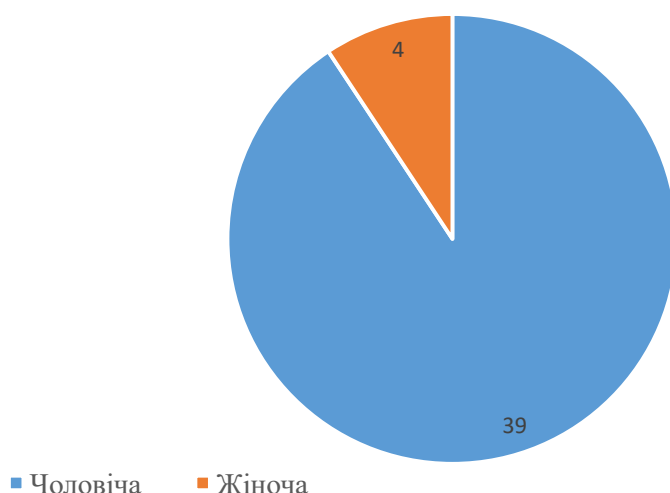
З 43 задокументованих випадків 11 зниклих осіб досі зниклі безвісти, в одному випадку зникнення призвело до позасудової страти, ще в одному факт ув'язнення особи був пізніше визнаний і жертва залишається під вартою, а в 30 випадках жертви були звільнені після свого насильницького зникнення, але не отримали жодної компенсації²⁰.

39 із 43 жертв – чоловіки, чотири – жінки. Усі жертви-жінки були звільнені. Етнічне походження жертв розподіляється таким чином: 28 осіб українського і (або) російського походження, 9 кримських татар, 4 таджики, 1 особа татарського походження і 1 узбек. Усі жертви-жінки мали українське походження.

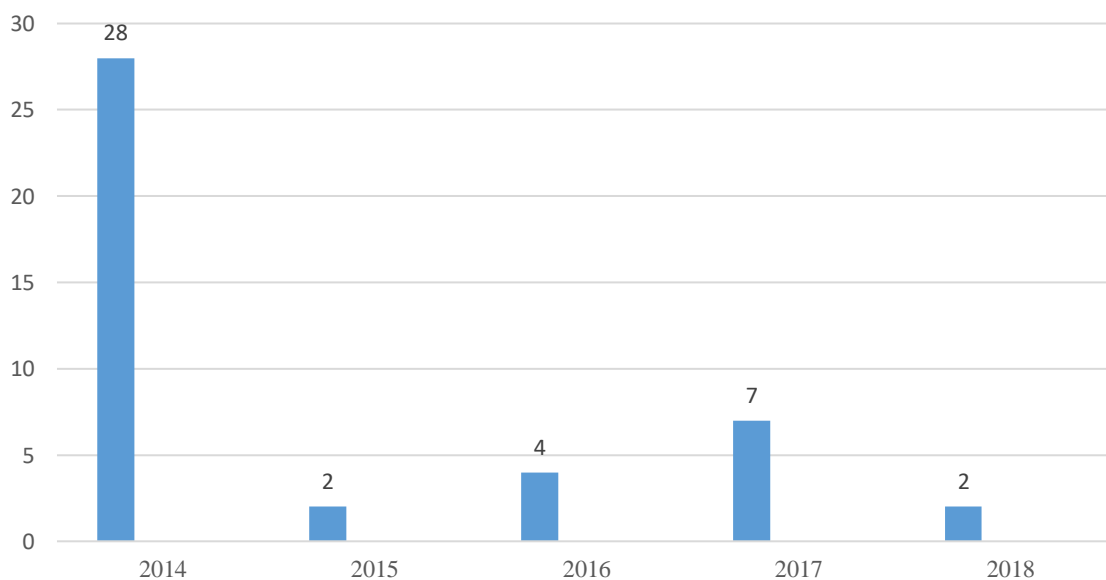
²⁰ Крім того, з числа жертв, звільнених до 2020 року, мінімум чотирьох осіб, факт затримання котрих був офіційно визнаний, тримали під вартою тривалий час, чому передував певний період негласного та офіційно невизнаного ув'язнення.

Стать жертви

Переважає більшість випадків насильницького зникнення, задокументованих УВКПЛ, мали місце у 2014 році (28), два випадки трапилися у 2015 році, чотири – у 2016-му, сім – у 2017-му, два – у 2018-му. Перше задокументоване насильницьке зникнення було скоєне 3 березня 2014 року, а найостанніше – 23 травня 2018 року. Хоча, наскільки відомо УВКПЛ, з 2018 року нових випадків насильницького зникнення не було, УВКПЛ продовжило документувати й перевіряти факти насильницьких зникнень, скоєних у попередні роки.

Хронологія насильницьких зникнень

Винні та жертви

Навесні 2014 року озброєна група осіб, яку прийнято називати «самообороною Криму», та подібні їй озброєні групи²¹ переслідували людей, які висловлювали підтримку територіальній цілісності України, брали участь у протестах, відомих як «Євромайдан»²², виступали проти референдуму про статус Криму, проведеного 16 березня 2014 року, або з інших причин вважалися «проукраїнськими».

Щонайменше 20 осіб, яких переслідували через такі ознаки, стали жертвами насильницьких зникнень. Серед перших жертв насильницьких зникнень були шість працівників засобів масової інформації, зокрема ті, хто приїхав до Криму з материкової частини України з метою висвітлення подій, пов'язаних із початком окупації, та один греко-католицький священник.

У наступні роки ця динаміка змінилася: відбулося помітні зміни у характеристиці як типових порушників, так і жертв. Найчастіше в якості порушників почали вказувати співробітників Федеральної служби безпеки Російської Федерації (ФСБ)²³. УВКПЛ задокументувало також твердження про причетність до вчинення насильницьких зникнень інших правоохоронних відомств, зокрема поліції та Слідчого комітету Російської Федерації. Нерідко у зникненні однієї людини брали участь, на тому чи іншому етапі, декілька виконавців. Серед жертв були особи, пов'язані з Меджлісом або іншими кримськотатарськими організаціями, а також особи невстановленої політичної чи професійної приналежності, зокрема особи, які приїхали до Криму з материкової частини України, та мігранти з Центральної Азії.

Як докладніше описано нижче, УВКПЛ задокументувало один випадок насильницького зникнення, що мав місце 3 березня 2014 року, який призвів до смерті жертви. Тіло зниклого було знайдено через дванадцять днів після його зникнення, зі слідами катувань і каліцтвами²⁴. Крім того, всі одинадцять жертв, про місцезнаходження і долю яких досі, наприкінці 2020 року, нічого не відомо, зникли в період із 2014 до 2016 року, що викликає обґрунтовані побоювання, що їхнє зникнення, можливо, також призвело до смерті. Три жертви, які зникли у Криму в період із 2014 до 2016 року та пізніше були офіційно взяті під варту, були знайдені через різні періоди часу – від одного дня до більш ніж двох місяців. У двох із цих випадків точне місцезнаходження жертв стало відомо родичам тільки після їхньої депортації до Російської Федерації. Один чоловік із цієї групи продовжує перебувати під вартою станом на

²¹ Самооборона Криму була місцевим воєнізованим формуванням, створеним у лютому 2014 року. За підтримки військ Російської Федерації самооборона Криму блокувала основні об'єкти інфраструктури, аеропорти й військові споруди та взяла під контроль стратегічні об'єкти. Вона звинувачувалася у безкарному вчиненні численних порушень прав людини та загадувалася у численних показаннях свідків, отриманих УВКПЛ, у яких жертви та очевидці вказували на незаконні діяння, скоєні її членами. Самооборона була юридично визнана Парламентом Криму, який фактично перетворив її на громадянське об'єднання, уповноважене надавати допомогу поліції. Серед інших груп, задокументованих у якості ймовірних виконавців насильницьких зникнень, що мали місце у 2014 році, були козацькі групи, «Армія визволення Криму», політична партія «Російська єдність» та збройні сили Російської Федерації. Докладніше про самооборону Криму та інші збройні групи див. у першій доповіді УВКПЛ щодо Криму, пп. 3, 11, 81, 86-89, 98, 101. УВКПЛ відзначає нещодавнє рішення Європейського суду з прав людини у справі «Україна проти Росії (щодо Криму) (Ukraine v. Russia (Re Crimea)), скарги №№ 20958/14 та 38334/15, 16 грудня 2020 року), в якому Суд постановив, що Російська Федерація здійснювала «ефективний контроль» над Кримом з 27 лютого 2014 року. Суд також надав «особливого значення прямому визнанню того, що...: російські військовослужбовці надали підтримку силам самооборони Криму» (п. 333).

²² Мова йде про низку протестів по всій Україні (включно з найбільш масштабним протестом на Майдані Незалежності у Києві, відомому як «Майдан»), які розгорталися з листопада 2013 року до лютого 2014 року і початок яких був спричинений раптовим розворотом влади у сфері зовнішньої політики та її відмовою від підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

²³ У деяких випадках про причетність ФСБ заявляли самі жертви. В інших випадках, де жертва померла чи залишається зниклою безвісти, це стверджували родичі, адвокати та правозахисники.

²⁴ Мова йде про справу Решата Аметова, висвітлену нижче.

18 листопада 2020 року²⁵. Чотири жертви, яких згодом знайшли, були пізніше піддані офіційному судовому переслідуванню і взяті під варту. До моменту офіційного взяття під варту ці особи негласно утримувалися проти їх волі протягом різних строків – від одного дня до більш ніж трьох місяців²⁶. Багато зі звільнених жертв виїхали з Криму невдовзі після звільнення і не повернулись на півострів, побоюючись за свою безпеку і остерігаючись кримінального переслідування²⁷. Ці випадки призвели до вимушеного внутрішнього переміщення, спричиненого грубими порушеннями прав людини²⁸, і перешкоджають користуванню вищезгаданих осіб своїм правом на вільне пересування і свободі вибору ними місця проживання у своїй країні²⁹.

Катування і жорстоке поводження

Насильницьке зникнення і негласне позбавлення волі залишає жертву без захисту закону, внаслідок чого жертва піддається небезпеці катувань і жорстокого поводження. Комітет із прав людини вказує на «нерозривну пов'язаність» зникнень з поводженням, рівносильному катуванню чи жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню³⁰. У тих випадках, де жертв було звільнено, вони висловлювали твердження, що заслуговують на довіру, про жорстоке поводження і катування, зокрема з боку ФСБ і самооборони Криму. Зокрема, застосовувалися такі методи катування і жорстокого поводження, як удари електричним струмом, побиття, порізи ножом, погрози вбивства, стрільба по кінцівках із пневматичних пістолетів, втиснення незагашених цигарок у шкіру, утоплення, удушення та інсценування страти. Деяких жертв також позбавляли їжі, води та можливості користуватися туалетом. Крім того, мали місце випадки сексуального насильства щодо жертв, наприклад, примусове оголення, погрози згвалтуванням і пропускання електричного струму через геніталії.

Особи, які застосовували катування і жорстоке поводження, вдавалися до них, зокрема, з метою змусити жертв дати показання проти самих себе або свідчити проти інших. У випадках, де звільнені жертви намагалися домогтися засвідчення отриманих травм медичними працівниками кримських державних лікарень, вони стикалися з поширеним небажанням персоналу лікарень оглядати їх, проявляти належну ретельність під час таких оглядів або надавати їм необхідну документацію³¹. Ця практика серйозно погіршила і без того слабкі перспективи забезпечення відповідальності за катування і жорстоке поводження, оскільки належне медичне документування травм може забезпечити ключові докази жертвам, які прагнуть домогтися правосуддя і захистити свої порушені права. Крім конкретних методів жорстокого поводження і катування, згаданих вище, позбавлення жертв волі, разом із невизначеністю щодо їхнього місцезнаходження, долі та тривалості перебування під вартою³², а також ненадання родичам цих відомостей та іншої важливої інформації саме по собі може

²⁵ Мова йде про справу Валентина Вигівського, висвітлену нижче.

²⁶ До всіх чотирьох випадків зникнення була причетна ФСБ. Жертв тримали у невідновлених покинутих будівлях, зокрема у підвалах, а також у приміщенні управління ФСБ. Див., наприклад, висвітлену нижче справу Олександра Костенка.

²⁷ Див., наприклад, справу Рената Параламова, висвітлену нижче.

²⁸ Див. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення, E/CN.4/1998/53/Add.2, ст. 2.

²⁹ У МПГПП установлено: «Кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить, у межах цієї території, право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання» (ст. 12).

³⁰ Див. Повідомлення № 449/1991, справа «Мохіка проти Домініканської Республіки» (Mojica v Dominican Republic). Зауваження, висловлені Комітетом з прав людини, 15 липня 1994 року, п. 5.7.

³¹ В інших випадках УВКПЛ документально зафіксувало, що медичні працівники державних лікарень Криму не надали документацію пацієнтам, які стали жертвами катувань; див. Доклад Генерального секретаря «Положення в галузі прав людини в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі, Україна», A/75/334, 1 вересня 2020 року, п. 18. Див. також справу Рената Параламова, висвітлену нижче.

³² Див., наприклад, Повідомлення № 1422/2005, справа «Ель-Хассі проти Лівії» (El Hassy v Libya). Зауваження, висловлені Комітетом з прав людини, 24 жовтня 2007 року, п. 6.2.

становити жорстоке поводження³³. Звільнені жертви повідомили УВКПЛ, що їх тримали у невідомих будівлях³⁴, наприклад, у підвалах промислових чи офісних будівель і приватних будинках, у поганих умовах, без зв'язку з зовнішнім світом або без чіткої інформації про причини, з яких їх тримають під вартою³⁵.

ПОКАЗОВІ ВИПАДКИ

Описані нижче випадки є показовими для різних категорій зникнень: це позасудова страта, зниклі безвісти, особи, пізніше офіційно взяті під варту, та жертви, яких відпустили. Приклади наведені у хронологічному порядку і демонструють різні типи ймовірних правопорушників та обставини викрадення і (або) позбавлення волі. УВКПЛ задокументувало ці випадки з використанням численних джерел для перевірки тверджень, як-от пряме інтерв'ювання самих жертв, якщо це було можливо, а також родичів, адвокатів і правозахисників, відеоматеріали, фотографії, медична документація, матеріали кримінальних справ, офіційні заяви та документи органів влади Російської Федерації, кореспонденція і повідомлення у засобах масової інформації. Обставини відібраних випадків перевірені достатньою мірою для детального опису й ілюстрації ширших тенденцій та систематичних порушень.

Решат Аметов

Решат Аметов – єдина жертва насильницького зникнення в Криму, чия смерть підтверджена. Його справа також є першим випадком насильницького зникнення, задокументованим УВКПЛ, із початку окупації Криму.

Решата Аметова, кримського татарина і прихильника територіальної єдності України, востаннє бачили живим на проукраїнській акції протесту в Сімферополі 3 березня 2014 року. На відеозапису, наявному у відкритому доступі, чітко видно, як чоловіки у камуфляжній формі саджають його в автомобіль. Його тіло було знайдено 15 березня 2014 року зі слідами катувань. Одного ока не було, з ознаками того, що його вирізали ножом. Навколо голови була обмотана клейка стрічка. Як стверджують, місцева поліція спочатку повідомила його родичам, що він на нетривалий час був затриманий самообороною Криму, але потім його відпустили. Влада публічно заперечила ці твердження³⁶.

Місцеві органи влади розслідували цю справу як убивство. При цьому, однак, головних слідчих у справі часто змінювали, і у 2015 році розслідування було призупинено нібито через

³³ Повідомлення № 1327/2004, справа «Гріуа проти Алжира» (*Grioua v Algeria*). Зауваження, висловлені Комітетом з прав людини, 10 липня 2007 року, п. 7.7.

³⁴ Перед входом у місце несвободи та виходом із нього жертвам часто зав'язували очі. Деяких жертв неодноразово переводили в різні місця тримання під вартою як-от будівля ФСБ у Сімферополі, військкомати, офіс політичної партії та офіційні місця тримання під вартою, наприклад, ізолятор тимчасового тримання (ІТТ) і спеціальний центр тримання під вартою за адміністративні правопорушення. Ймовірно, ці місця несвободи були розташовані здебільшого у Сімферополі та у приміській зоні навколо нього. Декількох жертв перших насильницьких зникнень, які пізніше були звільнені на адміністративній межі з материковою частиною України, тримали у підвалі будівлі неподалік від пункту пропуску «Чонгар».

³⁵ Кожний арештований або затриманий має право на те, щоб його негайно проінформували про причину арешту і в терміновому порядку повідомили будь-яке пред'явлене йому обвинувачення. Це право є однією з основоположних гарантій захисту від свавільного арешту і свавільного тримання під вартою Див. МПГПП, ст. 9(2), а також резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 43/173 «Звід принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню або ув'язненню в будь-якій формі», ст. 10, 11(2), 13, 14.

³⁶ Докладніша інформація наведена у доповіді УВКПЛ «Відповідальність за вбивства в Україні з січня 2014 року по травень 2016 року», пп. 119-121. Глава Криму, за повідомленнями засобів масової інформації, заперечив причетність самооборони Криму.

неможливість установити виконавців убивства. У 2016 році, за наявною інформацією, розслідування було поновлено, однак подальшого прогресу в притягненні винних до відповідальності досягнуто не було. Ступінь безкарності в цій справі викликає особливу тривогу, тому що, як здавалося, у справі були наявні переконливі докази, зокрема відеозапис, на якому були зняті виконавці під час викрадення, а також сліди катувань на тілі померлого. Зникнення, катування і позасудова страта пана Аметова є грубим порушенням прав людини, і його сім'я має право на компенсацію та на інформацію про обставини, що призвели до його смерті.

Тимур Шаймарданов и Сейран Зінедінов

Тимур Шаймарданов досі вважається зниклим безвісти, а до відповідальності нікого не притягнуто.

Тимур Шаймарданов, етнічний татарин, зник 26 травня 2014 року, невдовзі після приєднання до громадянської ініціативи «Український дім», мета якої полягала у підтримці територіальної цілісності України. У день інциденту він подзвонив своїй колишній дружині та сказав, що забере їхнього сина, але він цього не зробив і додому не повернувся. До зникнення пан Шаймарданов отримував погрози від самооборони Криму і заявляв, що за ним здійснювалося спостереження. Він надавав допомогу українським військовим, дислокованим на півострові, та співпрацював із багатьма проукраїнськими активістами. Його знайомий проукраїнський активіст Сейран Зінедінов, який координував пошук пана Шаймарданова, 30 травня 2014 року сам зник. Перед зникненням пан Зінедінов сказав колишній дружині пана Шаймарданова, що веде переговори про звільнення останнього. Вона підвезла пана Зінедінова до домовленого місця зустрічі, після чого його ніхто більше не бачив.

Колишня дружина, сестра і мати пана Шаймарданова подали заяви про його зникнення. У липні 2014 року поліція почала офіційне розслідування зникнення пана Шаймарданова і пана Зінедінова, однак у 2015 році воно було призупинено. У 2018 році Верховний суд Криму відхилив апеляцію адвоката сім'ї, який заявляв про бездіяльність Слідчого комітету Російської Федерації у розслідуванні зникнення. На даний час жодної інформації про долю і місцезнаходження пана Шаймарданова і пана Зінедінова не з'явилося.

Ервін Ібрагімов

Ервін Ібрагімов зник безвісти, і ніякого прогресу в розслідуванні його зникнення не досягнуто – ані у виявленні його долі, ані у притягненні винних до відповідальності.

Ервін Ібрагімов – кримський татарин, член Бахчисарайського меджлису і Всесвітнього конгресу кримських татар. Він брав участь у різних кримськотатарських ініціативах³⁷. Перед зникненням, яке трапилося 24 травня 2016 року, пан Ібрагімов сказав друзям, що за ним стежать і що він, можливо, уникнув спроби викрадення. Точні обставини його зникнення 24 травня 2016 року не ясні. Батько пана Ібрагімова знайшов автомобіль сина кинутим на вулиці. Йому вдалося отримати запис із камери системи відеоспостереження, на якій, імовірно, зафіксовано момент викрадення. За словами батька пана Ібрагімова, двоє чоловіків, на одному з яких була форма правоохоронних органів, витягли пана Ібрагімова з машини, вштовхнули його в мікроавтобус і поїхали.

³⁷ Пан Ібрагімов збирався відвідати засідання суду 25 травня 2016 року, щоб підтримати групу арештованих кримських татар.

Батько пана Ібрагімова подав заяву до ФСБ Російської Федерації. ФСБ прямо відмовилася зареєструвати його заяву³⁸. Пізніше Слідчий комітет Російської Федерації проводив розслідування. Родичі скаржилися на те, що правоохоронні органи не докладають зусиль для розслідування інциденту, встановлення винних або місцезнаходження жертви. Органи влади відмовлялися надати родичам доступ до матеріалів справи, в результаті чого родичі намагалися провести власне розслідування. У кінцевому підсумку в квітні 2017 року влада призупинила розслідування, не сповістивши про це ані родичів, ані їхнього адвоката. У 2018 році Верховний суд Криму відхилив скаргу на неефективність розслідування і не задовольнив вимогу родичів про отримання доступу до матеріалів розслідування.

Валентин Вигівський

Валентин Вигівський – єдина жертва, яка станом на 18 листопада 2020 року офіційно перебуває під вартою.

Валентин Вигівський був мешканцем материкової частини України та учасником Євромайдану. Він зник під час поїздки до Криму 17 вересня 2014 року. Як пізніше з'ясували його родичі, співробітники ФСБ затримали пана Вигівського, коли він в'їхав на територію Криму, і кілька днів тримала його в неофіційному місці несвободи. Приблизно 21 вересня 2014 року пан Вигівський був депортований до Російської Федерації, а пізніше поміщений у СІЗО «Лефортово» (м. Москва). Тим часом батьки пана Вигівського неодноразово і безуспішно намагалися знайти свого сина, зокрема подаючи запити до кримських правоохоронних органів. Приблизно через місяць після його зникнення вони нарешті отримали інформацію про його місцезнаходження, викладену в листі ФСБ на адресу Посольства України в Росії.

Органи влади Російської Федерації відмовляли батькам пана Вигівського у конфіденційному листуванні та конфіденційних зустрічах із сином, який перебував під вартою, і в доступі до матеріалів його кримінальної справи. Пан Вигівський скаржився батькам на жорстоке поводження і катування на перших етапах позбавлення волі, що мало місце у Криму, а також під час депортації до Росії та у Москві, які полягали у неодноразовому побитті та імітації страти з застосуванням пістолета³⁹. 15 грудня 2015 року московський суд у закритому режимі визнав його винним у шпionaжі та засудив його до 11 років позбавлення волі. Пана Вигівського продовжили тримати у слідчих ізоляторах до травня 2016 року, а тоді перевели для відбування терміну покарання до виправної колонії суворого режиму, розташовану в Кіровській області Росії. Після переведення пан Вигівський скаржився на регулярне поміщення до одиночної камери й на проблеми зі здоров'ям, які виникли через перенесені побої та загострилися внаслідок неналежних умов тримання.

Олександр Костенко

Викрадення і подальше негласне тримання під вартою Олександра Костенка – показовий приклад насильницького зникнення з подальшим кримінальним переслідуванням і офіційним взяттям під варту. Його справа характеризується також особливо кричущим характером застосованих до нього катувань і жорстокого поводження в період насильницького зникнення.

Олександр Костенко – колишній співробітник місцевого управління Міністерства внутрішніх справ у Сімферополі. Крім того, він був відданим прихильником політичної партії «Свобода». Пан Костенко брав участь у Євромайдані – акціях протесту в Києві. Повернувшись до Криму

³⁸ Батько виступив із твердженням про можливу причетність ФСБ до зникнення його сина. За невідтвердженими даними, співробітники ФСБ раніше зв'язувалися з паном Ібрагімовим і пропонували йому стати їхнім інформатором.

³⁹ У неконфіденційних розмовах із батьками пан Вигівський натякав на інші форми катувань і жорстокого поводження, але не počував себе в достатній безпеці, щоб зважитися повідомити подробиці.

наприкінці 2014 року, він ховався у квартирі своїх батьків, побоюючись помсти за участь у Євромайдані та за свої проукраїнські погляди. 5 лютого 2015 року на нього напали двоє чоловіків, які пізніше виявилися співробітниками ФСБ, які побили його та відвезли у невідомий приватний будинок. По дорозі до місця несвободи нападники били та стусали пана Костенка руками і ногами, зламали йому ніс і душили пластиком пакетом. Крім того, вони зупинили машину в лісовому масиві та зімітували страту пана Костенка. Його змусили стати на коліна, а співробітник ФСБ приставив йому до потилиці пістолет, після чого вистрілив холостим патроном поруч з його вухом. Потім цей співробітник здійснив другий холостий постріл, направивши при цьому пістолет прямо у голову жертви. Співробітники ФСБ погрожували панові Костенку, говорячи, що він зникне, й ніхто ніколи його не знайде. Після цього пана Костенка тримали у підвалі приватного будинку, де катували та звинувачували в участі в Євромайдані та плануванні «диверсійної діяльності» в Криму. Катувannya включали удари електричним струмом шляхом прикладання дротів до його пальців та вух із поступовим збільшенням сили електричного струму, неодноразові побиття кулаками й гумовими кийками, стусани, порізи ножом і спроби відрізати панові Костенку пальці. Катувannya призвели до серйозної травми його руки. Зламавши ліктьову кістку, нападники почали натискати на місце перелому ногами. Невдовзі після цього вони повісили його на двері з витягнутими руками в позі, яка нагадувала розп'яття. Станом на момент звільнення пана Костенка через три роки, у 2018 році, вищезгадана травма руки досі не загоїлася.

Наступного дня після викрадення співробітники ФСБ привезли пана Костенка до будівлі Слідчого комітету Російської Федерації. Співробітник Слідчого комітету змушував пана Костенка зізнатися у злочинах, нібито скоєних під час протестів на Майдані у Києві. Коли пан Костенко відмовився зізнатися, двоє чоловіків у масках побили його у присутності співробітника Слідчого комітету, який проводив допит, зокрема били його головою об стіл доти, поки не пішла кров. Співробітник Слідчого комітету продовжував переконувати його зізнатися за допомогою призначеного державою адвоката, яка намагалася запевнити його в тому, що його вб'ють або «зроблять інвалідом», якщо він не зізнається. Піддавшись тискові, пан Костенко підписав зізнання, не прочитавши його; у документі було заявлено, як пан Костенко довідався згодом, що він завдав травм співробітникові підрозділу «Беркут» під час Євромайдану, тобто інкриміновані йому дії були скоєні у материковій частині України до початку окупації Криму і стосовно іншого громадянина України. Пізніше обвинувачення були доповнені, зокрема було включено додаткові пункти, пов'язані з «ідеологічним і політичним мотивом» і незаконним придбанням, носінням і зберіганням вогнепальної зброї.

Батько пана Костенка здійснював спроби в'яснити місцезнаходження сина й подав заяву про викрадення, розслідування за якою проведено не було. Органи влада дозволили батькові пана Костенка побачитися з ним, але на дуже короткий час і без можливості поговорити, в якості винагороди за примусове зізнання наступного дня після його викрадення. Затримання пана Костенка пізніше було офіційно оформлено, і влада тримала його у кількох офіційних місцях тримання під вартою. Він був визнаний винним і засуджений до 3 років і 11 місяців тюремного ув'язнення, після чого депортований для відбуття покарання до Російської Федерації. Під час перебування під вартою і в Криму, і в Російській Федерації співробітники правоохоронних органів та інші затримані постійно били його за те, що він – проукраїнський мешканець Криму і активіст Майдану. Працівники пенітенціарних установ не втручалися, щоб покласти край таким побиттям. Належне лікування травм, спричинених катуванням, панові Костенку не проводилося⁴⁰. Він був звільнений у серпні 2018 року.

⁴⁰ Слід зазначити, що коли пан Костенко був поміщений у Сімферопольський СІЗО, він пройшов медичний огляд, який підтвердив перелом руки та багато інших травм. Незважаючи на це, медичний персонал дійшов висновку про те, що він не потребує «спеціалізованого лікування».

Ренат Параламов

Справа Рената Параламова ілюструє практику застосування негласного тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом, щоб схилити жертву за допомогою катувань, жорстокого поводження і сексуального насильства дати показання проти самого себе. Справа пана Параламова також є типовим прикладом випадків, де після звільнення жертви були змушені спішно залишити Крим, побоюючись подальшого насильства.

Ренат Параламов – кримський татарин, який брав участь в ініціативах кримськотатарських громадянських груп, зокрема у збиранні коштів для виплати штрафів, накладених на активістів. 13 вересня 2017 року, під час обшуку в будинку, де перебував пан Параламов, його доставили в управління ФСБ у м. Сімферополь, хоча співробітники правоохоронних органів сказали йому і його сім'ї, що його везуть у місцеве відділення поліції. Його негласно тримали під вартою в управлінні ФСБ в м. Сімферополь більше 24 годин, після чого співробітники ФСБ висадили його на трасі неподалік від Сімферополя.

Співробітники ФСБ застосовували до пана Параламова катування, зокрема його били руками і ногами, стусали, піддавали ударам електричним струмом і погрожували звалтувати. Співробітники ФСБ застосовували катування для того, щоб змусити пана Параламова свідчити проти нього самого та інших осіб, і стати інформатором органів безпеки. Вони погрожували також притягнути пана Параламова до кримінальної відповідальності в якості координатора осередку терористичної групи «Хізб ут-Тахрір». ФСБ приховала факт затримання пана Параламова, змусивши його підписати документ, який говорив, що він прийшов до управління ФСБ добровільно, потім пішов і заночував у парку, після чого повернувся до управління. ФСБ не зареєструвала офіційно факт його затримання і не висунула проти нього офіційних обвинувачень. Тим часом родичі та адвокат пана Параламова здійснювали численні спроби знайти його. Адвокат і один родич прийшли до управління ФСБ, коли пан Параламов ще перебував там, але співробітники ФСБ заперечували, що вони утримували його в своєму управлінні.

Після звільнення пан Параламов спробував задокументувати отримані тілесні ушкодження у лікарні. Дві лікарні відмовилися його обстежити, тому що їхній персонал наполягав, що вони документують тілесні ушкодження тільки за направленням поліції. У третій лікарні йому частково вдалося досягти успіху, сказавши, що його пограбували й побили, та викликавши поліцію. Медичні працівники оглянули пана Параламова, але не зробили медичних висновків щодо його видимих тілесних ушкоджень. Поліцейські зафіксували свідчення пана Параламова щодо його зникнення і катувань, однак залишається незрозумілим, чи намагались органи влади розслідувати цей інцидент ефективним чином⁴¹. Пізніше пан Параламов переїхав із Криму до материкової частини України й більше до Криму не повертався, побоюючись подальшого грубого насильства.

Олександр Стешенко

Справа Олександра Стешенка є показовою для низки випадків зникнення мешканців материкової частини України на адміністративній межі (АМ) з Кримом. Крім того, його справа є одним з найбільш нещодавніх випадків зникнення, адже він зник у квітні 2018 року.

Пан Стешенко зник на стороні АМ, контрольованій Російською Федерацією, 11 квітня 2018 року. Співробітники ФСБ затримали його, але не висунули офіційних обвинувачень. Під час затримання і перевезення до місця тримання під вартою співробітники ФСБ стусали й били пана Стешенка руками і ногами, а також гумовими кийками по грудях, паховій ділянці, печінці

⁴¹ В усякому разі, наскільки відомо УВКПЛ, жодна справа не розглядалася в суді і жодну особу не було обвинувачено в будь-якому злочині у зв'язку з цим інцидентом.

та нирках. Крім того, вони вивели його з автомобіля та піддали імітації утоплення, зануривши його голову під воду і погрожуючи вбити, говорячи при цьому «ніхто ніколи тебе не знайде». Потім вони посадили пана Стешенка у невстановлений підвал у Сімферополі, прикували його наручниками до батареї опалення і знов били. Мета побиття полягала в тому, щоб змусити пана Стешенка зізнатися у співробітництві зі службою розвідки України. Наступного дня його офіційно затримали за сфабрикованими обвинуваченнями у вчиненні адміністративного правопорушення на залізничному вокзалі Сімферополя⁴². Він провів 12 діб у спеціальному центрі тримання під вартою за адміністративні правопорушення.

Тим часом родичі пана Стешенка, правозахисники і адвокати на місцях здійснювали численні спроби отримати інформацію про його місцезнаходження, зокрема безпосередньо від управління ФСБ. Правоохоронні органи та пенітенціарні установи Криму жодних відомостей не надали. Приблизно за 12 днів після його викрадення адвокату вдалося знайти пана Стешенка у спеціальному центрі тримання під вартою за адміністративні правопорушення. Незважаючи на це, наступного дня, коли термін адміністративного затримання пана Стешенка спливав, ФСБ знов викрала його і доставила у місце несвободи, в якому він перебував спочатку. Його продовжили бити, після чого викручували кінцівки та катували електричним струмом, зокрема прикладаючи дроти до геніталій, що прирівнюється до сексуального катування. Співробітники ФСБ вдавалися до катувань із метою змусити пана Стешенка зачитати зізнання на камеру. Він намагався опиратися, але викрадачі почали роздягати його, погрожуючи звалтувати колючим дротом, прикріпленим до труби. Зрештою пан Стешенко погодився зізнатися в умисному знищенні майна шляхом підпалу будинку проросійського муфтія Криму. Пана Стешенка тримали у підвалі до 26 липня 2018 року, тобто більше трьох місяців, до судового засідання у його справі та переведення до Сімферопольського СІЗО. Тим часом адвокати й родичі продовжили свої спроби довідатися про долю пана Стешенка. Незважаючи на це, його місцезнаходження залишалося невідомим ще впродовж місяця, до першої зустрічі з адвокатом, яка відбулася 21 серпня 2018 року. Співробітники ФСБ продовжили погрожувати панові Стешенку каральними заходами. За таких обставин пан Стешенко не подав апеляцію на вирок про визнання його винним і засудження до позбавлення волі й не став скаржитися на викрадення і катування. З листопада 2018 року до серпня 2019 року пан Стешенко відбував термін покарання у виправній колонії в Керчі, після чого 6 серпня 2019 року був умовно-достроково звільнений та вивезений до материкової частини України.

НЕЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ВИННИХ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Влада Російської Федерації не забезпечує прозоре розслідування випадків насильницького зникнення в Криму. Часто від органів влади Російської Федерації не надходить жодної офіційної інформації про те, чи розпочато офіційне розслідування, і про будь-які досягнуті результати. Загалом, родичам жертв відмовляють у доступі до матеріалів розслідувань, у зв'язку з чим вони заявляють, що розслідування проводяться тільки формально⁴³.

Результати документування УВКПЛ випадків насильницького зникнення показують, що жодна особа не була піддана кримінальному переслідуванню за жодне зникнення, згадане в цьому документі, включно з тими випадками, у яких місцезнаходження чи доля жертви не встановлені, сумарною стратою жертви та випадками, в яких жертв із часом відпустили.

⁴² У матеріалах справи, отриманих УВКПЛ, указано, що його було затримано нібито за паління в недозволеному місці. Сам пан Стешенко повідомляв також про обвинувачення проти нього, яке полягало у тому, що він нібито не пред'явив поліцейським документ, що посвідчує особу, і зірвав із них знаки розрізнення. Пан Стешенко ніколи не був навіть поруч із місцем цих гаданих правопорушень.

⁴³ Див., наприклад, описану вище справу Ервіна Ібрагімова.

Перевірки і розслідування, розпочаті щодо задокументованих випадків, не дійшли до стадії судового розгляду, навіть попри те, що 28 із згаданих насильницьких зникнень сталися ще у 2014 році.

Органи влади не досягли прогресу в розслідуванні насильницьких зникнень що відбулися на ранніх етапах, де були наявні докази їх вчинення членами самооборони Криму. У 2014 році Парламент Криму легалізував самооборону Криму, перетворивши її на громадянське об'єднання, уповноважене допомагати поліції⁴⁴. Визнання цієї групи в якості представників держави відбулося незважаючи на численні свідчення про причетність членів самооборони до злочинів і порушень прав людини, причому скоєних з очевидною безкарністю. У наступні роки, коли наявні докази вказували на співробітників ФСБ як на ключових осіб, причетних до насильницьких зникнень, розслідування знов не продемонстрували результатів.

З 11 зниклих осіб, які досі зниклі безвісти, Слідчий комітет Російської Федерації зазначає в офіційному переліку зниклих безвісти тільки сімох, не згадуючи інших чотирьох⁴⁵.

Якщо вести мову про жертв, які були знайдені, то спосіб, у який вони були звільнені, часто робили марними будь-які спроби добитися захисту прав і правосуддя. Групи жертв⁴⁶, які зникли на ранніх етапах окупації, були звільнені на АМ в результаті переговорів з українською владою таким чином, що це нагадувало висилку або депортацію з півострова, внаслідок чого у жертв залишалися тільки обмежені можливості добитися правового захисту або повідомити про своє викрадення владі Криму. Чотири жертви, що зникли в наступні періоди, були переведені з місць негласного тримання під вартою лише для того, щоб потрапити під офіційне кримінальне переслідування та утримуватися під вартою в офіційних місцях несвободи. Їх продовжували тримати без зв'язку з зовнішнім світом або під неминучою загрозою подальшого жорстокого поводження у випадку повідомлення будь-кому про обставини їхнього зникнення чи катувань і жорстокого поводження з ними. Інші звільнені жертви спішно залишили територію Криму через побоювання подальшого насильства і несправедливості щодо них. У цілому з 30 звільнених жертв тільки дві особи залишилися у Криму⁴⁷. У деяких випадках сім'ї жертв, зокрема тих, які досі вважаються зниклими безвісти, також переїхали до материкової частини України. Більше того, у випадках, де жертви мешкали у материковій частині України, їхні сім'ї зазвичай не подавали заяви до органів влади Російської Федерації

⁴⁴ Перша доповідь УВКПЛ щодо Криму, пп. 86-89.

⁴⁵ Станом на 18 листопада 2020 року УВКПЛ не має інформації про те, чи подавали родичі цих чотирьох осіб заяви до органів окупаційної влади в Криму.

⁴⁶ У такий спосіб було звільнено не менше 16 жертв.

⁴⁷ УВКПЛ не має відомостей про нинішнє місце проживання ще однієї звільненої жертви, тому якщо цей чоловік теж залишився у Криму, максимально можливе число жертв у цій категорії – три.

в Криму, оскільки не наважилися їхати на півострів, побоюючись за власну безпеку або не вірячи в ефективність розслідування.

Органи влади у материковій частині України, зокрема Прокуратура Автономної Республіки Крим, почали розслідування у деяких справах, однак без фізичного доступу на територію півострова зіткнулися з об'єктивними труднощами у спробах притягнути винних до відповідальності.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Урядові Російської Федерації як окупаційної держави в Криму:

1. Утриматися від будь-якої участі у насильницьких зникненнях і триманні під вартою без зв'язку з зовнішнім світом, зокрема шляхом прямого викрадення осіб, тримання осіб у неофіційних місцях тримання під вартою або подальшого приховування даних про місцезнаходження зниклих.
2. Забезпечити незалежне, неупереджене і ефективне розслідування всіх заяв про насильницькі зникнення та супутні порушення прав людини, особливо про катування і жорстоке поводження, з метою встановити місцезнаходження зниклих осіб, встановити винних і притягнути їх до відповідальності.
3. Надати родичам зниклих осіб ефективний доступ до інформації про розслідування, зокрема до матеріалів справи, і регулярно інформувати їх про всі вжиті заходи та досягнутий прогрес.
4. Створити єдину офіційну і повну базу даних з іменами всіх осіб, оголошених зниклими безвісти або викрадених у Криму з 2014 року, та іншими відомостями про них. Забезпечити відкритість цієї бази даних та її доступність для родичів зниклих осіб.
5. Забезпечити належне відшкодування шкоди та компенсацію звільненим жертвам насильницьких зникнень і родичам тих жертв, смерть яких підтверджено.
6. Без затримок і застережень підписати й ратифікувати Міжнародну конвенцію про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, зробити заяви відповідно до статей 31 і 32 про визнання компетенції Комітету з насильницьких зникнень отримувати заяви від осіб і держав, та прийняти ефективне імплементаційне законодавство.

Омбудсману Російської Федерації:

1. Пропагувати Міжнародну конвенцію про захист усіх осіб від насильницьких зникнень і рекомендувати державі підписати й ратифікувати її.

Міжнародному співтовариству:

1. Виступати за дотримання в Криму міжнародного права в галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права, зокрема порушуючи питання про насильницькі зникнення на двосторонніх і багатосторонніх майданчиках.
2. У наступному Універсальному періодичному огляді Російської Федерації рекомендувати підписати й ратифікувати Міжнародну конвенцію про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, а також закликати Російську Федерацію як окупаційну державу в Криму забезпечити незалежне, неупереджене та ефективне розслідування всіх тверджень про насильницькі зникнення у Криму.